Този методичен материал
е издаден от Националния център по опазване на
общественото здраве към МЗ, в рамките на Националната
програма за профилактика на самоубийствата.
София, 1431, бул.“ Акад. Ив. Гешов“ 15, тел 954 93 90

СВЕТОВНА ЗДРАВНА ОРГАНИЗАЦИЯ
Женева
2000

Този документ е от серията методични материали, адресирани до определени социални и професионални групи, които имат отношение към профилактиката на самоубийствата.

Материалът е изготвен като част от SUPRE , световната инициатива на СЗО за профилактика на самоубийствата.

Ключови думи :
• самоубийство
• профилактика
•ресурси
• медии
• медийни професионалисти

ПРОФИЛАКТИКА НА САМОУБИЙСТВАТА

МЕТОДИЧЕН МАТЕРИАЛ ЗА МЕДИЙНИ ПРОФЕСИОНАЛИСТИ

Психични и поведенчески разстройства
Отдел „Психично здраве“

СВЕТОВНА ЗДРАВНА ОРГАНИЗАЦИЯ
Женева
2000

ПРОФИЛАКТИКА НА САМОУБИЙСТВАТА

МЕТОДИЧЕН МАТЕРИАЛ ЗА МЕДИЙНИ ПРОФЕСИОНАЛИСТИ

Този документ е от серията методични материали, адресирани до определени социални и професионални групи, които имат отношение към профилактиката на самоубийствата.

Материалът е изготвен като част от SUPRE , световната инициатива на СЗО за профилактика на самоубийствата.

Ключови думи : самоубийство/ профилактика / ресурси/ медии/ медийни професионалисти

ПСИХИЧНИ И ПОВЕДЕНИЧЕСКИ РАЗСТРОЙСТВА

ОТДЕЛ “ ПСИХИЧНО ЗДРАВЕ”

СВЕТОВНА ЗДРАВНА ОРГАНИЗАЦИЯ
Женева

2000

Материалът е преведен от английски и адаптиран за приложение от медийните специалисти в нашата страна от доц. Лиляна Цонева-Пенчева, д.м., координатор на Националната програма за суицидопрофилактика.

Специална благодарност се изказва на д-р Любомир Живков, управител на Областен диспансер за психични заболявания, със стационар София – град ЕООД, за направените препоръки.

Този документ е публикация на Световната здравна организация (СЗО), всички права са запазени от Организацията. Документът може да бъде свободно обсъждан, резюмиран, размножаван или превеждан, изцяло или отделни части от него, но не може да се продава с търговски цели.

Авторите, посочени по-долу, носят отговорност за изразените гледни точки.

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор.....5

Въздействие на медийното отразяване на самоубийствата.....7

Източници на достоверна информация.....9

Как да отразяваме самоубийствата.....11

Предоставяне на информация относно наличната помощ.....13

Обобщение.....14

ПРЕДГОВОР

Самоубийството е комплексно явление, което през вековете е привличало вниманието на философи, теолози, лекари, социолози и хора на изкуството. Според френския философ Алберт Камю, в "Митът за Сезиф", то е единственият сериозен философски проблем.

Като сериозен проблем на общественото здравеопазване, самоубийството изисква нашето внимание, но за съжаление, неговата профилактика и контрол не са лесна задача. Изтъкнати научни проучвания сочат, че макар и постижима, профилактиката на самоубийствата, изисква пълен набор от дейности, включващи предоставяне на възможно най-добри условия за отглеждане на децата и младите хора, ефективно лечение на психични разстройства и контрол на рисковите фактори на средата. Разпространението на подходяща информация и повишаването на загрижеността по проблема са съществени елементи на успешни суицидо-профилактични програми.

През 1999 г. СЗО стартира SUPRE - световната инициатива за профилактика на самоубийствата. Настоящата брошура е част от серията методични материали, изготвени за SUPRE и адресирани до специфични социални и професионални групи, специално ангажирани в профилактиката на самоубийствата. Тя представлява свързващо звено в дългата верига от хора и групи, която включва здравни професионалисти, обучители, социални служби, законодатели, лица, осъществяващи социални комуникации, семейства и общности.

Изказва се специална благодарност на професор Диего де Лео от университета Грифит, Брисбане, Куинсланд, Австралия, който изработи първата версия на тази брошура. Текстът е съгласуван със следните членове на Международната мрежа за суицидопревенция, СЗО, на които също изказваме благодарност:

Д-р Серджо Перес Бареро, болница Баямо, Гранма, Куба

Д-р Анета Беатрис, Училище по медицина, Кристчърч, Нова Зеландия

Д-р Ахмед Окаша, Университет Аин Шамс, Кайро, Египет

Професор Лоуренс Шелбуш, Университет на Натал, Дурбан, ЮАР

Професор Жан Пиер Собиер, Болница Кошин, Париж, Франция

Д-р Арни Варник, Университет Тарту, Талин, Естония

Проф. Данута Васерман, Национален център за изследване и контрол на самоубийствата, Стокхолм, Швеция

Д-р Шутао Цаи, медицински университет Пекин, Китай.

Изказва се благодарност и на д-р Лакшими Вияйакумар, Ченай, Индия, за нейната помощ в техническата редакция на предишната версия на този материал.

Материалът е широко разпространен с надеждата да бъде преведен и адаптиран към местните условия – предварително условие за неговата ефективност.

Д-р Д-р Дж.М. Бертолоте
Координатор, Психични и поведенчески разстройства
Отдел "Психично здраве", Световна здравна организация

ПРОФИЛАКТИКА НА САМОУБИЙСТВАТА

МЕТОДИЧЕН МАТЕРИАЛ ЗА МЕДИЙНИ ПРОФЕСИОНАЛИСТИ

Медиите играят значима роля в съвременното общество с предоставянето на обширна информация чрез различни комуникационни канали. Те влияят силно върху обществените нагласи, вярвания и поведение и имат съществена роля в политиката, икономиката и социалните практики. Поради това медиите могат да са съществен фактор в профилактиката на самоубийствата.

Самоубийството е може би най-трагичният начин за завършване на нечий живот. Повечето хора, които обмислят самоубийство са амбивалентни. Те не са сигурни, че искат да умрат. Един от многото фактори, които могат да доведат една уязвима личност до самоубийство са публикациите за самоубийствата в медиите. Това как медиите отразяват случаи на самоубийство може да повлияе за извършване на други самоубийства.

Тази брошура се стреми да подчертае въздействието на медийното отразяване на самоубийствата, посочва източници на достоверна информация, предлага как да се отразяват самоубийствата, а също така посочва "капаните", които трябва да се избягват при отразяване на самоубийствата.

ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА МЕДИЙНОТО ОТРАЗЯВАНЕ НА САМОУБИЙСТВАТА

Една от най-ранно известните асоциации между медиите и самоубийствата е свързана с новелата на Гьоте "Страданията на младия Вертер", публикувана през 1774 г. В това произведение героят се самоубива след една нещастна любов. Наскоро след публикуването и следва вълна от самоубийства на млади мъже, които използват същия способ – огнестрелно оръжие. В резултат на това книгата е забранена в много страни. Оттук и терминът "ефект на Вертер", използван в специализираната литература за означаване на подражанието[1] на самоубийствата.

1 ***Подражание*** е процесът, при който едно самоубийство предизвиква моделиращ ефект за последващи самоубийства. Натрупване/ "роене" е броят на самоубийствата, които възникват в близост по време или по географско разположение, независимо дали има пряка връзка. "Зараза" е процесът, при който дадено самоубийство улеснява появата на следващи самоубийства, независимо от пряко или непряко знание за предходни самоубийства.

Редица проучвания в САЩ, през 20 век, доказват влиянието на медийното отразяване на самоубийствата върху броя на последвалите самоубийства. Един известен случай е свързан с книгата "Последен изход", написана от Дерек Хъмфри. След публикуването на тази книга в Ню Йорк нарастват самоубийствата, използващи описания способ. Публикуването на превода във Франция, със заглавие "Самоубийство, начин на приложение", също води до нарастване на броя на самоубийствата.Според Филипс и колектив, степента на публичност, която се дава на историите за самоубийства е пряко свързано с броя на последвалите самоубийства. Популяризирането на случаи на самоубийства на известни личности също има изключително силно въздействие.

Телевизията също влияе върху суицидното поведение. Филипс сочи за нарастване на самоубийствата до 10 дни след репортажи на случаи за самоубийство по новините. Както в печатните медии, така и в електронните, истории, на които е дадена широка публичност имат много голямо въздействие особено, ако се отнасят до известни личности.

Връзката между пиеси, поставени на сцената или музика и суицидно поведение е изследвана слабо и остава неразгадана.

Съвсем наскоро Интернет представи голям брой нови "издания". Има уеб-страници, които потикват лицата със суицидни планове да ги осъществят, и такива, които се опитват да предотвратят самоубийства. Досега няма систематични проучвания, за въздействието на Интернет върху самоубийствата.

Може да се обобщи, че има достатъчно доказателства, за да се твърди, че някои форми на представяне на действителни случаи на самоубийства чрез пресата и телевизията са свързани със статистическо значимо нарастване на самоубийствата. Въздействието е най-силно сред младите хора. Независимо от това, повечето от самоубийствата не се отразяват в медиите. Когато се вземе решение да се информира обществеността за дадено самоубийство, то обикновено се отнася до определена личност, способ и място. Често новината за самоубийство си струва да се отрази и медията има право да направи това. Обаче, самоубийствата, които по-скоро привличат вниманието на медията са тези, които се различават от обикновения "модел". Всъщност, случаите, отразявани от медиите, са почти без изключение атипични и необичайни. Представянето им като типични

дава погрешна информация за самоубийствата. Клиницисти и изследователи признават, че не самото отразяването в новините, а начините на отразяване водят до нарастване на суицидното поведение сред уязвими групи от населението. Обратно, някои начини на отразяване могат да помогнат да се предотврати подражанието на суицидно поведение. Независимо от това, винаги има възможност публичността относно самоубийствата да направи идеята за самоубийство да изглежда "нормална". Широкото и честото популяризиране на самоубийствата води до тенденция да се въвежда и улеснява суицидното поведение, особено сред подрастващите и младите.

Отразяването на самоубийствата по един подходящ, точен и потенциално подпомагащ начин, в сътрудничество с медиите, може да предотврати трагичната загуба на живот поради самоубийство.

ИЗТОЧНИЦИ НА ДОСТОВЕРНА ИНФОРМАЦИЯ

Достоверна информация за суицидната смъртност може да се получи от многобройни служби по света. Базата данни на СЗО съдържа информация от 1950 г. Други служби, които могат да предоставят информация са: Детският фонд към ООН (UNICEF), Фондът за развитие на жените към ООН (UNIFEM), Международна мрежа за клинична епидемиология (INCLEN), Статистическото бюро на европейските общества (EUROSTAT), INTERPOL и Световната банка. Международната асоциация за суицидопревенция, Американската асоциация за суицидология, Международната академия за изследвания в областта на суицидологията и др. имат свои уеб-страници, в които също може да се потърси информация.

Броят на самоубийствата обикновено се подценява. Степента на подценяване варира между отделните държави, като зависи основно от начините, по които се установяват самоубийствата. Други причини за подценяване на броя на самоубийствата са: стигмата, социални и политически фактори, поради което някои самоубийства могат да се отчетат като инциденти или смърт от неуточнена причина. Степента на подценяване на самоубийствата се счита, че е 20 – 25% за възрастните и 6 – 12% за останалите. Няма световни официални

регистрации на нефаталното суицидно поведение (суицидните опити), главно поради това, че общо взето само 25% от направилите опит за самоубийство имат нужда или търсят медицинска помощ. Поради това повечето опити за самоубийство остават неотчетени и нерегистрирани.

България е една от малкото страни в света, в които има официална регистрация на опитите за самоубийство. Данните за смъртността поради самоубийство могат да се получат от Националния статистически институт. В допълнение на това, в рамките на Националната програма за суицидопрофилактика в Р. България 2000 – 2006 г. беше създадена база данни, която съдържа информация за опитите за самоубийство и за самоубийствата на национално и областно ниво. Ежегодно се изготвя оперативна информация за състоянието и динамиката на суицидните действия. Тя се предоставя на всички ведомства и служби, участващи в изпълнение на дейностите по програмата. Изготвят се епидемиологични анализи на смъртността и честотата на опитите за самоубийство и на основните фактори, детерминиращи суицидно поведение в нашата страна.Създадената добра практика на регистрация и мониторинг на суицидните действия в страната ще продължи и след 2006 г. в рамките на новата Национална програма за превенция на суицидния риск и на суицидното поведение в Р. България 2007 – 2012 г.

Предпазливост при използване на данните за самоубийствата

Най-често сравнения се правят между отделните държави. Трябва да се има предвид, че регистрацията на данните за смъртността варира в широка степен между тях. Това от своя страна силно влияе върху пряката съпоставимост.

Показателите за самоубийствата обикновено се изразяват като брой на умиранията поради самоубийство на 100 000 души от населението. Ако представяните показатели се отнасят до малко на брой население (напр. градове, провинции или дори малки държави), тяхната интерпретация изисква допълнително внимание, защото само малко на брой умирания могат да променят радикално картината. За населения по-малки от 250 000 се използва само броят на умиранията. Някои показатели могат да се представят под формата на стандартизирани по възраст показатели. Така може да се изключат самоубийствата под 15 години поради малкия брой, но в много държави има тревожно нарастване на самоубийствата в тази възрастова група.

✔ КАК ДА ОТРАЗЯВАМЕ САМОУБИЙСТВАТА

Специфичните въпроси, на които трябва да се обърне внимание, когато се отразява самоубийство са следните:

- Да се интерпретира внимателно статистиката.
- Да се използват автентични и достоверни източници.
- Към бързи коментари трябва да се подхожда внимателно, въпреки натиска на времето.
- Обобщения въз основа на малки бройки изискват особено внимание, изрази като "епидемия от самоубийства" или "място с най-високи показатели за самоубийства" трябва да се избягват.
- Не трябва да се допуска суицидното поведение да се отразява като разбираем отговор на социални или културални промени или на деградация на личността.

✔ КАК ДА СЕ ОТРАЗИ ОПРЕДЕЛНО САМОУБИЙСТВО

Трябва да се имат предвид следните въпроси:

- Сензационното отразяване на самоубийствата трябва да се избягва постоянно, особено, когато става въпрос за самоубийство на известна личност. Отразяването трябва да бъде колкото е възможно по-кратко. Ако известната личност има някакъв проблем с психичното здраве, той трябва да се отрази. Трябва да се направи всякакво усилие, за да се избегне преувеличение. Снимки на починалия, на използвания способ и на "сцената" на самоубийството трябва да се избягват. Първата страница не е идеалното място за отразяване на самоубийства.

- Трябва да се избягват подробни описания на използвания способ и начина, по който починалият се е снабдил с него. Научни изследвания сочат, че отразяването в медиите на използвания способ има много по-голямо влияние върху последващо използване на същия способ, отколкото върху самата честота на самоубийствата. Определени места на извършване на самоубийство – мостове, скали, високи сгради, железопътни релси и др. – се свързват традиционно със самоубийствата, публичността увеличава риска повече хора да ги използват.
- Самоубийствата не трябва да се отразяват по необясним или по опростен начин. Самоубийството не е резултат от един единствен фактор или събитие. Обикновено то се предизвиква от комплексното взаимодействие на много фактори като психично или соматично заболяване, злоупотреба с вещества, безпокойство в семейството, междуличностни конфликти и житейски стрес. Потвърждаването, че разнообразни фактори допринасят за самоубийствата може да бъде полезно.
- Самоубийството не трябва да се обрисува като начин за справяне с личните проблеми - финансови, пропадане на изпит или сексуална злоупотреба.
- Отразяването трябва да има предвид въздействието върху семействата и върху другите близки, в смисъла и на стигмата, и на психологичното страдание.
- Възхваляването на жертвите на самоубийство като мъченици или като обекти на публично ласкателство може да внуши на по-податливите лица, че тяхното общество почита суицидното поведение. Вместо това акцентът трябва да е върху скръбта за починалия.
- Описанието за физическите последици от нефаталните опити за самоубийство (увреждания на мозъка, парализи и др.) може да има възпиращ ефект.

ПРЕДОСТАВЯНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ПОМОЩТА, КОЯТО МОЖЕ ДА СЕ ПОЛУЧИ

Медиите могат да играят активна роля в предотвратяването на самоубийствата чрез публикуване на следната информация, заедно с новините за самоубийствата:

- списък за наличните служби за психично здраве и на горещите телефонни линии с телефонни номера и адреси;
- публикуване на предупредителни знаци за суицидно поведение;
- убеждаващи послания за това, че депресията често се свързва със суицидно поведение и че е лечима;
- послания за съпричастност към преживелите смърт на близък поради самоубийство в часовете на тяхната скръб и предоставяне на телефонни номера на групи за взаимопомощ на лица, преживели смърт на близък поради самоубийство, ако такива служби са налице. Това повишава възможността за интервенции от страна на специалисти в областта на психичното здраве, приятелите и семейството при суицидни кризи.

ОБОБЩЕНИЕ

КАКВО ДА СЕ ПРАВИ

- ✓ *Работете в тясно сътрудничество със здравните служби, когато представяте факти.*
- ✓ *Отразявайте самоубийството като извършено, а не като сполучливо.*
- ✓ *Представяйте само подходящи данни и то на вътрешните страници.*
- ✓ *Посочвайте алтернативи на самоубийството.*
- ✓ *Предоставяйте информация за телефонните линии за помощ и за ресурсите на общността.*
- ✓ *Публикувайте информация за рисковите фактори и предупредителни знаци.*

ОБОБЩЕНИЕ

КАКВО ДА НЕ СЕ ПРАВИ

- ✗ *Не публикувайте снимки или бележки на лицата, извършили самоубийство.*
- ✗ *Не публикувайте специфични подробности за използвания способ.*
- ✗ *Не давайте опростени причини.*
- ✗ *Не възхвалявайте самоубийствата и не правете сензация от тях.*
- ✗ *Не използвайте религиозни или културални стереотипи.*
- ✗ *Не определяйте отговорността.*